

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleistä

Uudistuksen tavoitteista

Helsingin käräjäoikeus kannattaa suullisen todistelun videointia koskevaa uudistusta. Julkilausuttujen muutoksenhakumenettelyä koskevien tavoitteiden (s. 31) lisäksi käräjäoikeus pitää hyvänä, että uudistuksen tarkoituksena on kehittää myös käräjäoikeusmenettelyä yleisesti valmistelun osalta ja etenkin laajempien rikosasioiden valmistelua. Valmistelun kehittäminen vaikuttaa myönteisesti muutoksenhakuun, mutta sillä on välittömiä hyötyjä myös käräjäoikeuskäsittelylle, ja se johtaa oikeudenkäyntien laadun paranemiseen. Rikosasioiden valmistelun kehittämisen käräjäoikeudessa voisi sen vuoksi nostaa yhdeksi uudistuksen tavoitteeksi.

Uudistus tulisi saattaa voimaan niin pian kuin se on järkevästi mahdollista.

Uudistuksen vaikutuksista

Mietinnössä on käyty kattavasti ja ansiokkaasti läpi uudistuksen vaikutuksia monista eri näkökulmista. Helsingin käräjäoikeus lausuu eräistä mietinnössä esiin nostetuista seikoista seuraavan.

4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäyntimenettelyyn

Käräjäoikeus on samaa mieltä siitä, että uudistuksella ei heikennettäisi välittömyyden tavoitteita, vaikka muutoksenhakutuomioistuin tai käräjäoikeus palauttamistilanteissa ei olisikaan kuulusteltavan kanssa vuorovaikutuksessa samalla tavalla kuin tällä hetkellä. Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta johtaisi joka tapauksessa siihen, että tuomioistuimen käytössä olisi muutoksenhaku- ja palauttamistilanteessa nykyistä parempi oikeudenkäyntiaineisto, mikä lisää oikeudenkäynnin varmuutta ja ihmisten oikeusturvaa. Välittömyyden takaisi edelleen tärkeä säännös, jonka mukaan vain sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on ollut mukana koko pääkäsittelyssä, saa osallistua asian ratkaisemiseen.

Myös käräjäoikeus katsoo, että ehdotetulla muutoksella selkeytettäisiin käräjäoikeuden ja hovioikeuden rooleja ja työnjakoa. Uudistuksen myötä lainkäyttöjärjestelmän pääpainoa siirrettäisiin vihdoin jo kauan tavoitellulla tavalla käräjäoikeuksiin. Hovioikeuden rooli käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena vahvistuisi, mikä olisi omiaan vahvistamaan luottamusta oikeuslaitokseen.

Mietinnössä on suullisen todistelun laadun ja näytön arvioinnin osalta pohdittu, voisiko kuulusteltavan kuvatuksi tuleminen vaikuttaa kuulustelevan kertomukseen enemmän kuin pelkkä äänen tallentaminen siksi, että kuulusteltava kokisi tilanteen aikaisempaa stressaavammaksi ja ahdistavammaksi. Toisaalta on pohdittu, vaikuttaako suullisen todistelun vastaanotto kuva- ja äänitallenteelta todistelun arviointiin. Näiltä osin on myös viitattu oikeuspsykologiseen tutkimukseen.

Käräjäoikeus toteaa, että asiaa on toistaiseksi tutkittu kansainvälisestikin vain vähän samoin kuin videon välityksellä vastaanotettavaa etätodistelua. (mm. Leif Dahlberg; *A Modern Trial*, 2013; Rowden, Wallace & Goodman-Delahunty; *”Remote Judging”*, 2018) Tehdyissä tutkimuksissa on korostettu, että siirryttäessä tekniikan välityksellä vastaanotettavaan todisteluun on ulkoprosessuaalisiin näkökohtiin kiinnitettävä riittävästi huomiota. Suullisen todistelun tallentamisen ja myöhemmän arvioinnin näkökulmasta merkitystä on muun muassa sillä, millä tavalla kuulusteltava näkyy tallennettavalla videolla. Jo nyt videon välityksellä suoritetuissa etäkuulemisissa ongelmana on usein, ettei kuultava näe luontevasta kuvakulmasta henkilöä, joka esittää hänelle kysymyksiä eikä oikeuden puheenjohtajaa. Tämä vaikuttaa negatiivisesti vuorovaikutukseen kuultavan kanssa. Kuvan laadulla ja kuvakulmalla voi tutkimusten mukaan olla merkitystä myös näyttöä arvioitaessa. Käräjäoikeus on toisaalta mietinnön kanssa samaa mieltä siitä, että sinänsä kuultavan henkilön etäisyydellä tai edes kuvakulmilla ei pitäisi olla ratkaisevaa merkitystä kuultavan kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa, koska arvioinnin tulisi perustua kertomuksen sisältöön eikä henkilön käyttäytymisen perusteella koettavaan uskottavuuteen. Mikäli lainsäädännössä kuitenkin tulevaisuudessakin lähdetään siitä, että pelkkä äänitallenne ei voi kuin poikkeustilanteissa korvata kuultavan henkilökohtaista kuulemistä, on kuvatallenteiden oltava laadultaan sellaisia, että ne kestävät vertailun tilanteeseen, jossa kuultava on henkilökohtaisesti läsnä oikeussalissa. Tämä edellyttää, että tallennukseen käytettävät välineet ja tekniikka ovat riittävän laadukkaita ja luotettavia.

4.2.2 Vaikutuksen asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin

Mietinnössä tuodaan esille, että uudistus vähentäisi asianosaisille muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja erityisesti, kun todistelu laajassa asiassa otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan ainoastaan viittaamalla kärjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen. Mietinnössä ei kuitenkaan pohdita lainkaan sitä, minkälainen vaikutus uudistuksella olisi mahdollisesti pääkäsittelyn kestolle ja sitä kautta oikeudenkäyntikulujen määrälle kärjäoikeudessa. Tähän tulisi kiinnittää jatkovalmistelussa huomiota.

Mietinnössä on kansainvälisen vertailun jaksossa pohdittu syitä sille, miksi pääkäsittelyjen kesto Ruotsin hovioikeuksissa on kasvanut huomattavasti sen jälkeen, kun suullinen todistelu on vastaanotettu tallenteilta. Ns. indeksoinnin epäonnistumisen lisäksi yhdeksi syyksi arvioidaan sitä, että pääkäsittelyt ovat kärjäoikeuksissa pidentyneet, koska asianosaiset esittävät kuulusteltaville aikaisempaa enemmän kysymyksiä. Kärjäoikeus katsoo, että vastaavanlainen kuulustelujen pidentyminen on todennäköistä myös Suomessa. Nykyjärjestelmässä kuultaville voidaan aina hovioikeuden pääkäsittelyssä esittää uusia kysymyksiä, jopa sellaisista teemoista, joita ei kyseisen kuultavan osalta ole otettu esille. Uudistuksen myötä kuultavalle ei enää hovioikeudessa lähtökohtaisesti voida esittää uusia kysymyksiä, vaikka niiden esittäminen saattaisi olla kärjäoikeuden antaman tuomion valossa perusteltua. Tämä johtaa helposti siihen, että avustajien on jokaisen kuultavan kohdalla yritettävä saada esille mahdollisimman laajasti asiaa valottavaa näyttöä varmuuden vuoksi. Vaihtoehtoisesti kuulustelujen täydentämistä koskevat pyynnöt voivat kärjäoikeuksissa lisääntyä. Seurauksena olisi joka tapauksessa pääkäsittelyjen keston piteneminen ja sitä kautta oikeudenkäyntikulujen kasvaminen. Kuulemisten varmuuden vuoksi laajentamisen välttämiseksi kynnys lisäkuulusteluun hovioikeudessa ei saisi olla liian korkea. On pienempi paha, että joissain jutuissa kuultava kutsutaan hovioikeuteen uusien kysymysten esittämistä varten kuin että kaikki kuulemiset laajentuvat siltä varalta, että lisäkysymyksiä ei saa enää myöhemmin esittää.

Todistajien ja asiantuntijoiden osalta muutos olisi mietinnössä esitetyin tavoin hyvinkin positiivinen, koska heidän ei tarvitsisi saapua tuomioistuimeen antamaan lausuntoaan useammin kuin kerran. Myös rikosasian asianomistajan osalta muutos vähentäisi oikeudenkäynnistä johtuvaa kuormitusta, kun hänen ei tarvitsisi henkilökohtaisesti saapua tuomioistuimeen kohtaamaan tekijää enää kärjäoikeuskäsittelyn jälkeen.

Ehdotetut säännökset vaikuttaisivat mietinnön mukaan kärjäoikeudessa kuulusteltavien yksityisyyteen, koska he joutuisivat kuvatuiksi. Yksityisyyttä olisi kuitenkin tarkoitus suojata lakiin otettavilla säännöksillä niin, etteivät tallennetut kuva- ja ääninauhat pääse leviämään oikeudenkäynnin ulkopuolelle. Tässä yhteydessä on myös mainittu, että kuva- ja äänitallenteen oikeudeton levittäminen saattaisi täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön.

Kärjäoikeus toteaa, että yksityisyyden suoja koskeva pohdinta rajoittuu mietinnössä kuva- ja äänitallenteeseen, eikä uudistuksella ole tarkoitus puuttua äänitallenteiden julkisuuteen.

Ehdotuksen mukaan kuva- ja äänitallenteesta tehty pelkkä äänitallenne olisi siten edelleen oikeudenkäynnin julkisuuslain mukainen asiakirja, josta kenellä tahansa olisi mahdollisuus saada kopio itselleen.

Käräjäoikeus haluaa tässä yhteydessä kiinnittää huomiota myös äänitallenteiden julkisuuteen liittyviin ongelmiin. Käräjäoikeuden tiedossa on jo nyt tapauksia, joissa äänitallenteiden levittäminen on merkinnyt yksityisyyden loukkaamista ja kuultavaan kohdistuvan vihapuheen lisääntymistä sosiaalisessa mediassa. Jälkikäteinen mahdollisuus rikosilmoituksen tekemiseen yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä ei riitä suojaamaan kuultavaa äänitallenteiden väärinkäytöltä, koska internetmaailmassa vahinko on jo tapahtunut, kun tieto on verkkoon laitettu ja edelleen levitetty. Yksittäistapauksissa äänitallenteiden lataaminen sosiaaliseen mediaan on johtanut siihen, että oikeudenkäynnin aikana on vaadittu muuten julkista kuulemistä salaiseksi sillä uhalla, ettei kuultava muuten halua kertoa asian ratkaisuun vaikuttavista seikoista. Tämä voi vaikuttaa kielteisesti oikeusturvan toteutumiseen ja asettaa vastakkain oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja oikeudenkäynnin julkisuuden takaavat perusoikeudet. Lisäksi äänitallenteiden levittäminen pääkäsittelyn ollessa käräjäoikeudessa kesken, voi vaikuttaa asiassa myöhemmin vastaanotettavan todistelun sisältöön.

Käräjäoikeus toivoo, että asiaan kiinnitetään huomiota ja ratkaisua ongelmaan pohditaan uudistuksen yhteydessä. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla, että tuomioistuimille säädettäisiin mahdollisuus asettaa ehtoja äänitallenteiden käytölle niiden luovuttamisen yhteydessä. Norjassa tuomioistuimet voivat mietinnön mukaan asettaa ehtoja tallenteiden luovuttamiselle. Epäselvää on, tarkoitetaanko tällä kuva- ja äänitallennetta vai myös pelkkää äänitallennetta.

4.2.4 Vaikutukset viranomaistoimintaan (s. 43 – 47)

Esityksen tarkoituksena on siirtää entistä enemmän oikeudenkäyntien painopistettä käräjäoikeuksiin. Suullisen todistelun vastaanottaminen lähtökohtaisesti vain kerran käräjäoikeudessa voi kuitenkin edellä kerrotuin tavoin aiheuttaa pääkäsittelyjen pidentymistä, kun kuulemisissa varaudutaan siihen, ettei toista mahdollisuutta tule.

On hyvin tärkeää, että videotallennusjärjestelmä olisi sellainen, että sen käyttäminen pääkäsittelyssä olisi mahdollisimman vaivatonta. Järjestelmän tulee olla myös hyvin luotettava. Samoin on varmistettava, että järjestelmän käyttämiseen ja mahdollisten ongelmatilanteiden ratkaisemiseen on saatavissa tarvittaessa nopeastikin riittävä tuki, jotta pääkäsittelyt eivät pitene tai niitä ei jouduta keskeyttämään tai lykkäämään näiden seikkojen vuoksi.

Mietinnön mukaan julkisestakin kuva- ja äänitallenteesta, joka on tehty käräjäoikeudessa, voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, ja käräjäoikeuksissa tulisi tämän vuoksi olla tila, jossa tallennetta voitaisiin katsoa. Mietinnön mukaan tarkoitukseen voitaisiin käyttää esimerkiksi vapaana olevia istuntosaleja. Ainakin Helsingin käräjäoikeudessa istuntosalien riittävyys on ajoittain ongelma. Lisäksi täytyy ottaa huomioon, että tallenteiden katsomista on

voitava valvoa ja seurata. Sen vuoksi on tarpeen järjestää käräjäoikeuteen erillinen tila tallenteiden katsomiseen.

4.2.5 Taloudelliset vaikutukset

Käräjäoikeus viittaa edellä lausuttuun pääkäsittelyjen keston pitenemisen ja siitä aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen osalta. Ainakin silloin kun rikosasian vastaajalla tai esimerkiksi huoltoriidan asianosaisella on oikeusapu, pääkäsittelyn pitenemisestä aiheutuvat lisäkustannukset tulevat valtion korvattaviksi. Myös käräjätuomareiden, kärjäsihteereiden ja syyttäjien pääkäsittelyihin käytettävä työaika kasvaa. Tästä syystä uudistus ei välttämättä laske oikeudenkäynneistä syntyviä kuluja kokonaisuudessaan, vaikka hovioikeudessa syntyisikin säästöjä.

Esitutkinnassa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen

Mietinnössä on pohdittu myös muita vaihtoehtoja, jotta tuomioistuimilla olisi käytössään paras mahdollinen todistelu ja muutoksenhausta aiheutuvia kustannuksia ja muita haittoja voitaisiin vähentää. Yhtenä vaihtoehtona on arvioitu esitutkinnassa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden nykyistä laajempaa hyödyntämistä. Käräjäoikeus on työryhmän kanssa samaa mieltä siitä, että suullisen todistelun vastaanottaminen pelkästään esitutkintatallenteelta olisi omiaan hämärtämään rikosprosessin eri vaiheiden merkitystä ja toimijoiden rooleja. Myös kontradiktorisuuden toteuttaminen olisi monissa tapauksissa mahdotonta, koska esitutkintakuulustelua tehtäessä tiedossa ei läheskään aina ole epäiltyä tai sitä, mistä teosta epäiltyä tullaan lopulta syyttämään. Käräjäoikeus katsoo kuitenkin, että kun tavoitteena on parantaa näytön arvioinnin oikeellisuutta, esitutkinnassa tehtyihin kuulusteluihin ja niiden tallentamistapoihin on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota.

Asianosaisten ja todistajien kertomuksia koskevan arvioinnin oikeellisuus on suoraan riippuvainen siitä, kuinka tarkkaan kertomukset peilaavat kuultavien tekemiä havaintoja tapahtumista. Todistajanpsykologisten tutkimusten perusteella on selvitetty, että jo ensimmäisen poliisikuulustelun jälkeen kuultavien muistissa olevat havainnot eivät enää ole sataprosenttisen autenttisia vaan sisältävät elementtejä, joita kuulustelu on luonut muistikuviin. Toisin sanoen kuultavan muistikuvat sisältävät tämän jälkeen elementtejä siitä, mitä hän on poliisikuulustelussa kertonut havainnoistaan. Kysymys ei ole siitä, että kuultavia tahallisesti johdateltaisiin esitutkinnassa, vaan siitä että kuulustelijan ja kuulusteltavan välillä käydyissä keskusteluissa kuulustelija joutuu vastauksia saadakseen nostamaan kysymyksissään esiin seikkoja, jotka eivät välttämättä ole olleet osa kuulusteltavan havaintoja. Kun esitutkintakertomuksista tehdään sanatarkan kertomuksen kirjaamisen sijasta yleisesti lyhennelmiä tai referaatteja, tällainen kuulustelijan kertomukseen tuoma uusi elementti jää jälkikäteen huomaamatta. Myöskään kuulustelijan kysymyksiä ei läheskään aina kirjata näkyviin, jolloin ei ole mahdollista havaita, mitä tietoja kysymykset ovat sisältäneet. Sama vaikutus on tapahtuman ja esitutkinnan tai tapahtuman ja

oikeudenkäynnin välissä käydyllä tapahtumaan koskevalla raportoinnilla mediassa tai kuultavan asiasta yksityisesti käymillä keskusteluilla.

Jotta näytön arvioinnin kohteena olevat kuultavien kertomukset olisivat mahdollisimman autenttiset tai autenttisuutta ainakin voitaisiin nykyistä paremmin arvioida oikeudenkäynnissä, kuulustelu pitäisi tehdä hyvin pian tapahtuman jälkeen ja oikeuden kokoonpanolla tulisi olla käytössään tallennettu tai sanasta sanaan litteroitu kuulustelu. Käytännössä tällaisen materiaalin läpikäyminen jokaisen jutun yhteydessä ei ole ajankäytöllisesti mahdollista. Lainsäädännöllä pitäisi kuitenkin varmistaa, että kuulusteluista aina tehtäisiin vähintäänkin äänitallenne, joka tarvittaessa olisi oikeudenkäynnissä hyödynnettävissä. Tällainen tarve voisi olla olemassa, jos esimerkiksi vakavassa rikosasiassa syntyisi epäily ratkaisevan silminnäkijätodistajan kertomuksen autenttisuudesta. Vaikka tallenne esitettäisiin pääkäsittelyssä, olisi todistajan kuitenkin aina oltava myös paikalla kontradiktorisuuden toteutumiseksi.

Lainmuutokset ja säännöskohtaiset perustelut

Käräjäoikeus lausuu seuraavassa ehdotetuista lainmuutoksista ja niiden perusteluista vain niiltä osin kuin niistä on erityisestä huomautettavaa.

Oikeudenkäymiskaari

17 luku 46 §; Pykälään ehdotetun lisäyksen mukaan puheenjohtajan on ennen kuulustelua ilmoitettava todistajalle, asiantuntijalle sekä todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle tai muulle henkilölle, että kuulustelu tallennetaan. Pelkkä tieto tallentamisesta ei suoraan kerro kuultavalle, että häntä myös kuvataan. Tämän vuoksi käräjäoikeus ehdottaa harkittavaksi, että lisäyksen loppuosa muutetaan muotoon ”että kuulustelusta tehdään ääni- ja kuvatallenne”.

Ehdotetuissa säännöksissä ole mainintaa siitä, tulisiko jäsentäminen tai sen tapa merkitä pääkäsittelyn pöytäkirjaan. Koska jäsentämisen yksi tavoite on todistelun tallenteilta vastaanottamisen helpottaminen hovioikeudessa, käräjäoikeus ehdottaa, että tallenteen indeksoimisesta ja sen tavasta tulisi tehdä merkintä pöytäkirjaan. Todistelun merkitsemisestä pääkäsittelyn pöytäkirjaan säädetään nykyisin oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 5 §:n 1 momentin 3) kohdassa, joka olisi luonteva paikka tallenteen jäsentelyä tai indeksointia koskevalle lisäykselle. Vähintään pöytäkirjassa pitäisi olla merkintä siitä, miten kuulustelu on jäsenelty ja miten jäsentäminen ilmenee tallenteelta. Tällöin hovioikeus voi jo valmisteluvaiheessa perehtyä indeksointitapaan harkitessaan, miten todistelu otetaan vastaan pääkäsittelyssä. Tieto tallenteen indeksoinnista ja sen toteuttamistavasta on tarpeen myös asianosaisille ja heidän avustajilleen.

Riita-asian valmistelu ja tallenteiden indeksointi

Asian valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti, on kannatettava tavoite, ja siihen tulee pyrkiä myös niissä jutuissa, joissa tallenteiden indeksointi ei ole tarpeen. Säännöstekstissä käytetään termiä jäsentely, eikä säännöksissä ole mainintaa indeksoimisen tekemisestä, eikä siitä, minkälaisissa jutuissa tallenteet tulisi indeksoida. Jäsentely on terminä huomattavasti laajempi kuin tallenteiden indeksointi. Näin ollen käräjäoikeuksille jäisi melko laaja harkintavalta siinä, indeksoidaanko todistajankertomuksia, ja millä tavoin.

Mietinnön perusteluissa ehdotetaan, että erityisesti laajoissa pääkäsittelyissä tallennetut kertomukset tulisi indeksoida esimerkiksi syytekohtittain tai todisteluteemoittain siten, että merkitykselliset kohdat kuva- ja äänitallennetta olisi hovioikeudessa vaivatonta löytää ja esittää. Ehdotuksen mukaan olisi tarkoituksenmukaista, että indeksoimisesta huolehtisi puheenjohtajan sijaan käräjäsihteeri, mikä korostaisi tarvetta huolehtia avustavan henkilökunnan määrän riittävydestä käräjäoikeuksissa. Mietinnön mukaan tallenteiden indeksointi on Ruotsissa osoittautunut käytännössä hankalaksi, vaikka siellä indeksoinnin tekee juristikoulutuksen omaava notaari.

Indeksointi tulisi käräjäoikeuden käsityksen mukaan olemaan tarpeen melko harvoissa jutuissa. Oikeudenkäyntien entistä parempi jäsentäminen on joka tapauksessa hyvä, vaikkakin vaativa tavoite. Mietinnössä korostetaan käräjäoikeuden prosessinjohtoa, ja mainitaan, että syyttäjien ja julkisten oikeusavustajien tulisi aikaisempaa vahvemmin panostaa todistelutarkoituksessa kuulusteltavien henkilöiden kuulusteluun käräjäoikeuden pääkäsittelyssä, koska se olisi lähtökohtaisesti ainoa tilaisuus esittää heille kysymyksiä (kohdassa vaikutukset viranomaisten toimintaan. s. 46).

Käräjäoikeuden prosessinjohto on asian jäsentelyssä tärkeää, mutta merkityksellistä on myös se, miten asioita ajetaan. Mietinnössä ei mainita muita oikeudenkäyntiavustajia, asianajajia ja lupalakimiehiä, joiden kirjelmien laatu ja todisteluteemojen ilmoittamistapa vaikuttaa suoraan siihen, onnistutaanko oikeudenkäynnin jäsentelyssä parhaalla mahdollisella tavalla. Jos kirjelmät ovat laveita ja sisältävät runsaasti asian käsittelyn kannalta merkityksettömiä tai vähintään toisarvoisia tosiseikkoja, tuomarin prosessinjohto ja asian jäsentäminen on huomattavasti haasteellisempaa. Samoin jos todistusteemoja ei ilmoiteta siten, että ne sisältävät asianosaisen väitteen asian ratkaisun kannalta merkityksellisestä riittävästä tosiseikasta, tuomarin on vaikeaa jäsentää todistelun vastaanottamista teemoittain. Ylipäättään on niin, että pelkästään prosessinjohtoon keinoin voidaan vaikuttaa vain rajallisesti kuulemisen jäsenyntyneisyyteen. Tämän vuoksi myös oikeudenkäyntiavustajien vastuuta tämän tavoitteen saavuttamisessa tulee korostaa.

Käytännössä indeksointi olisi helpointa ja turhien työvaiheiden välttämiseksi sujuvinta tehdä pääkäsittelyn kuluessa. Puheenjohtaja huolehtisi tällöin siitä, että niin indeksoinnin tekevä sihteeri kuin muutkin läsnä olevat tietäisivät, milloin kuulemisessa siirrytään uuteen teemaan tai syytekohtaan sen mukaan, miten kuuleminen jutussa on jäsenetty. Käräjäsihteeri tarvitsee puheenjohtajalta selkeät ohjeet voidakseen tehdä tarvittavat merkinnät tallenteeseen.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että ainakaan Helsingin käräjäoikeudessa riita-asioita käsittelevällä tuomarilla ei ole omaa työparia, vaan työpari joko jaetaan toisen tuomarin kanssa, tai sitten sihteerillä on muita tehtäviä työparityöskentelyn lisäksi. Tämän vuoksi ja myös siitä syystä, että riita-asioiden pääkäsitelyssä sihteerä ei välttämättä tarvita, tuomarit ovat pääkäsitelyissä usein yksin. Indeksoinnin toteuttaminen vaatisi siten mietinnössä todetulla tavalla riittävästi avustavaa henkilökuntaa.

Helsingin käräjäoikeus on samaa mieltä siitä, että tallenteen tekeminen ja sen indeksointi sopisi koulutuksellisesti hyvin käräjänotaarien tehtäviin. Tämä edellyttäisi käräjänotaarien määrän lisäämistä.

Todistajanpsykologian mukaan luotettavin kertomus saadaan, kun kuultava kertoo itsenäisesti ja ilman keskeytyksiä havainnoistaan ja tiedoistaan. Mikäli kuulemisessa pyritään pysymään kovin tiukasti yhdessä teemassa kerrallaan, se saattaa myös vaikeuttaa kuulemistä, kun joko avustaja tai puheenjohtaja keskeyttää kuultavan ohjeistaakseen tätä pysymään kulloinkin käsiteltävässä teemassa. Tuomarikoulutuksessa on lähdetty siitä, että avustajien tapaan esittää kysymyksiä ei lähtökohtaisesti puututa kuin poikkeustapauksissa kesken kuulemisen, koska se on omiaan häiritsemään kuulemistä. Tämän vuoksi on hyvin tärkeää, että kuulemisessa käsiteltävien kysymysten järjestys on kaikille selvää jo ennen kuulemistä niin hyvissä ajoin, että syyttäjät ja avustajat tai asiamiehet voivat ottaa tämän huomioon kuulusteluun valmistautuessaan. Näihin kuulemistapaan liittyviin haasteisiin on syytä kiinnittää huomiota valmisteluistunnossa, kun kuulemisen jäsentämistä suunnitellaan.

Mietinnössä on aivan oikein kiinnitetty huomiota siihen, että todistelun vastaanottamista harkittaessa tulisi ottaa huomioon myös kuulusteltava (s. 80). Käräjäoikeus on yhtä mieltä mietinnössä esitetyn kanssa siinä, että kuulemiset on pääsääntöisesti pyrittävä sopimaan niin, etteivät kuultavat joudu tulemaan käräjäoikeuteen useampaan kertaan. Mietinnössä asia on kuitenkin esitetty liian jyrkästi ja mietinnön perustelut saattavat johtaa käsittelyn jäsentämisen tavoitteen näkökulmasta virheellisiin tulkintoihin. Huomattavan laajoissa asioissa on tilanteita, joissa käsittelyn jäsentely toteuttaminen voi edellyttää kuulemistä useana istuntopäivänä ja joissa tällaisesta menettelystä ei aiheudu kuultavalle merkittävää haittaa. Kuultavalle voi olla myös helpompaa valmistautua ja osallistua useampaan esimerkiksi muutaman viikon välein tapahtuvaan eri teemoja koskevaan kuulusteluun kuin yhteen pitkään kuulusteluun, jossa käsitellään hyvin erilaisia teemoja asioissa, joissa voi osin olla myös eri asianosaisia. Huomattava on myös, että etäyhteyksien käyttö on omiaan vähentämään useammasta kuulemisesta kuultavalle aiheutuvaa haittaa.

Edellä kerrotuista haasteista huolimatta todistelutallenteen indeksointi on laajoissa kuulemisissa tarpeellista.

Indeksointi voi myös aiheuttaa oikeusturvaongelmia, jos hyvistä yrityksistä huolimatta kaikki tiettyä teemaa koskeva todistelu ei olisikaan tallenteeseen merkityssä kohdassa, tai jos vain kuulustelukertomuksen osan kuunteleminen muusta syystä aiheuttaisi väärinkäsityksiä tai antaisi muuten väärän kuvan kertomuksesta. Syyttäjien ja oikeudenkäyntiavustajien tai -asiamiesten tulisi osaltaan kiinnittää asiaan muutoksenhaussa hovioikeuden huomiota. Tällaisissa tapauksessa hovioikeudella olisi mahdollisuus kuunnella tallenne kokonaan.

Katselmusten dokumentointi

Mietinnön mukaan katselmuksesta ei tehtäisi kuva- ja äänitallennetta. Tätä on perusteltu sillä, että katselmuksessa on olennaista sellaisen henkilökohtaisen vaikutelman saaminen katselmuskohteesta, jota kuva- ja äänitallenne ei kykenisi täysin välittämään, ja myös sillä, ettei laadukkaan tallenteen tekeminen katselmuskohteessa aina olisi mahdollista.

Katselmuksia tehdään kuitenkin myös käräjäoikeudessa pidettävässä pääkäsittelyssä, jossa saatetaan tarkastella esimerkiksi rikosentekovälinettä, tai asianomistajalle jääneitä arpia hänen kuulemisensa yhteydessä. Asianomistajaa kuultaessa tehtävä katselmus tallentuisi siten osaksi tämän kuulemisesta tehtävää ääni- ja kuvatallennetta.

Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 7 §:n mukaan pöytäkirjaan on merkittävä tuomioistuimen katselmusta toimittaessaan tekemät havainnot. Laajemman katselmuskohteen ollessa kyseessä havaintojen dokumentointi kirjallisesti pöytäkirjaan voi olla työlästä, kuten myös sen rajaaminen, millä tarkkuudella havainnot kirjataan. Kun asianosaisten on mahdollista tutustua pöytäkirjaan vasta jälkikäteen, menettely ei täysin täytä kontradiktorisuuden vaatimusta. Ruotsissa myös katselmuksesta tehdään ääni- ja kuvatallenne, jollei ole erityistä syytä olla tekemättä niin. Käräjäoikeus ehdottaa harkittavaksi, tulisiko näin toimia myös Suomessa. Usein etukäteen tehty kuvatallenne voisi tietysti myös korvata katselmuksen tai tehdä sen tarpeettomaksi.

Laki oikeudenkäynneistä rikosasioissa

ROL 5 luku 13 §; Käräjäoikeus kannattaa ehdotettua muutosta, jonka mukaan pääkäsittelyn aloittamista koskeva määräaika pitenee kahdesta viikosta kolmeen viikkoon silloin, kun rikosasiassa toimitetaan valmisteluistunto. Käräjäoikeus ehdottaa kuitenkin tässä yhteydessä pykälän sanamuotoa muutettavaksi myös niin, että sanat ”pääkäsittely on pidettävä” muutetaan sanoiksi ”pääkäsittely on aloitettava”.

Laajemmissa rikosasioissa pääkäsittelyä ei käytännössä koskaan saada pidettyä kahden (tai ehdotetun kolmen) viikon määräajassa, vaan määräajalla osoitetaan sitä ajankohtaa, jolloin

pääkäsittely on aloitettava. Pienemmissä rikosasioissa pääkäsittely saadaan pidettyä samana päivänä kuin se on aloitettu, eikä sanamuodon muutos siten heikennä vangitun asemaa näissäkään asioissa.

ROL 6 luku 5 §; pykälää ehdotetaan mietinnössä muutettavaksi siten, että nykyisinkin valvottavien selvyuden ja järjestyksen noudattamisen lisäksi tuomioistuimen tulisi jatkossa valvoa, että asia käsitellään jäsennellysti.

Suurin osa käräjäoikeuksien käsittelemistä rikosasioista on pieniä, ja niiden pääkäsittely kestää enintään pari tuntia. Näissä asioissa ehdotettu jäsentelyvaatimus ei aiheuta muutosta nykyiseen käsittelytapaan. Tämä olisi ehkä syytä tuoda esiin perustelujenkin tasolla, jotta ei syntyisi sellaista käsitystä, että uudistus edellyttäisi käsittelytavan muutosta massajutuissa. Asian jäsentelyn tarvetta on aina harkittava jutun laadun ja koon mukaan.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

Käräjäoikeus viittaa edellä äänitallenteiden julkisuudesta ja yksityisyyden suojasta lausuttuun. Ehdotetun uudistuksen yhteydessä tulisi pohtia myös tarvetta säädellä äänitallenteiden julkisuutta ja levittämistä.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa

Lähtökohtaisesti käräjäoikeus kannattaa esitystä siitä, että älypuhelin tai vastaava tallentamiseen soveltuva laite voitaisiin ottaa pois henkilöltä, joka tulee käräjäoikeuteen katsomaan todistelutallennetta. Käytännön tasolla joudutaan kuitenkin ratkaisemaan kysymykset siitä, miten tarkastukset ajoitetaan ja missä ne tehdään, miten turvatarkastuksen tekijöille saadaan tieto tällaisesta tarkastustarpeesta, ja missä poisotetut välineet säilytetään tallenteen katsomisen aikana.

Tarkastuksia tallennusvälineiden pois ottamiseksi ei voida toteuttaa tiloihin saapumisen yhteydessä. Käräjäoikeus ei voi henkilön saapuessa tuomioistuimeen ja hänelle turvatarkastusta tehtäessä tiedustella, mitä tarkoitusta varten hän on tuomioistuimeen tulossa. Lisäksi turvatarkastus ja asiakaspalvelutilat tai tilat, joissa tallennetta voidaan katsoa, saattavat sijaita varsin kaukana toisistaan. Turvatarkastusta tekevilla henkilöillä ei siis yleensä ole eikä voikaan olla tiedossaan, että henkilö on tulossa tallennetta katsomaan vaan tämä selviää vasta myöhemmin henkilön ollessa jo käräjäoikeuden yleisötiloissa.

Tarkastus tulisi toteuttaa mahdollisimman huomaamattomasti, jotta sillä ei aiheutettaisi kiusallista tilannetta asiakkaalle. Erityisesti ruuhka-aikaan tällaisten tarkastusten tekeminen vaatisi lisäresursseja nykytilanteeseen verrattuna.

Nurmi Tuomas
Helsingin kärjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin kärjäoikeus